432537

ZÁHONYI ALAJOS

NYOMDÁSZSÁGÁNAK
ÖTVENESZTENDŐS
JUBILEUMÁRA.

PESTI KÖNYVNYOMDA
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

EMLÉKFÜZET

ZÁHONYI ALAJOS

ÖTVENÉVES
NYOMDÁSZ-JUBILEUMÁRA

KIADJA
A PESTI KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
SZEMÉLYZETE

BUDAPEST
1908

Ötven év.

Derék öreg, elő a napvilágra!
Ünnep legyen ma: ötven év lejárt.
Tedd le a fegyvert, munka katonája,
Dolgos karod már régen erre várt.
Göröngyös útról térsz a nyugalomra,
S a gondok árja nem sujtott a porba,
Bármennyi bú, baj rád szakadt:
Erős maradtál, és szabad!

A munkás sorsa benned testesül meg:
Sorvasztó harc a létért szüntelen.
Munkál az agy, az izmok megfeszülnek,
Míg egy darabka kis kenyér terem.
S az ötven évi szorgos munka bére
Csak társaidnak hű elismerése,
Munkádért nincs más köszönet,
A fáradt munkás elmehet!...

Pedig ha munkád érdemére nézünk
— Bár minden munka egyaránt becses —
A tiedé, és az, melyet mi végzünk,
Elismerésre százszor érdemes.
A tudás tüzét mi élesztjük nagyra,
Hogy a világ a fényét megláthassa,
Nélkülünk irás, eszme, tett
Meghal, mielőtt született.

Ha volna még igazság e világon,
Babér övezne téged e napon,
És nem maradna egy virág az ágon,
Tenéked jutna minden jutalom.
Nevedet hír, dicsőség szárnyra venné,
Nagy érdemid egy ország ünnepelné,
És munkazáró ünnepedre
Mindenki néked tiszteleghe!

De nincs ma így. Csak társid ünnepelnek,
És büszkeséggel néznek fel ma rád,
Midőn lezajlott félszázad mögötted
S lezárod már a multnak korszakát,
Amelynek sárgult lapjain nevednek
Örök emléket tetteid emeltek,
S amelyen addig él neved,
Míg várunk él: a szervezet!

Derék öreg, elő a napvilágra,
A becsület, hadd lássuk, mint ragyog.
Sötét folt, árnyék nem borul reája,
Csak a szerénység fénye csillog ott!
Pihenni térsz bár, munka katonája,
Köszöntsön itt még egyszer hát a gárda,
Mely hiven őrzi meg neved,
Szivébe zár és soha nem feled!

Morócz Jenő.

ZÁHONYI ALAJOS

ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE.

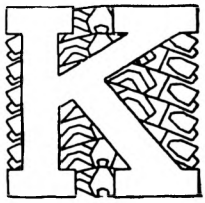 öznapi fölfogású és avasodott világnézetű ember kezébe ha kerül ez az írás, bizonyosan csudálkozva üti föl a fejét: »Hogyan lehet egy egyszerű munkásemberről, ki semmiféle ma divatos módon nem kereste a föltünést: ennyit írni? Hisz egyebet sem csinált egész hosszú életén által, mint hogy dolgozott!«

Éppen ez az. Dolgozott. Dolgozott szívós kitartással, becsületesen és legjobb tudása szerint családjáért meg osztálysorsosaiért. Idegfeszítő, gyilkos munkát végzett fél évszázadon keresztül, de ez a munka — a szellem vívmányainak közvetítése milliónyi apró ólombetű segedelmével — hasznot hajtó volt az emberiségre.

Dolgozott. Nem érte be a kenyérért való mindennapos nagy munkával. Dolgozott az osztályos társaiért is. Csöndes éjtszakákon, amikor más ember puha párnák közt nyugossza ki napi fáradalmait: ő ott ült szegényes otthonában, irogatva, tervezgetve, álomképeket szőve munkástársai anyagi és szellemi fölszabadulásáról. Ahol tenni kellett, ahol

ember kellett a gátra: mindenütt ott volt ő, s lelkes buzgalommal végezte a munkástársai érdekében magára vállalt munkát mindenkoron.

Tehát dolgozott. A munka századában nem lesz tehát mégsem csodálatos dolog, ha íveken át foglalkozunk egy igénytelen, szürke emberkével, aki az élet sójából, a munkából oly bőségesen vette ki a részét, de akire nagy fáradozása jutalmául mégsem ragyogott soh'se a jólét derüje, még pedig azért nem, mert mindenkor túlságosan szerény ember volt, s nem tudta munkálkodása gyümölcsét a maga javára biztosítani.

A mai világban, a hírnévért, vagyonért való tülekedés korszakában nem lesz talán érdektelen, ha a következőkben röviden megismertetjük Záhonyi Alajos élete-folyását és működését, hadd okuljon s merítsen belőle az élet küzdelmeihez kitartást szaktársaink fiatalabbja.

A kitartó, áldásos és csöndes munka ünnepét üljük, ennek a dicséretét zengik ez igénytelen sorok.

* * *

Tősgyökeres, régi magyar családból származott Záhonyi Alajos. Apja katona-ember volt; győri diák korában fölcsapott katonának, s tizenhét esztendeig ette a császár kenyerét, jobbára őrmesteri minőségben. A helyőrségi változások gyakorisága révén hol Magyarországon, hol pedig Ausztriában szolgált, s midőn végre beleúnt a hosszas hadfiaskodásba,

vámhivatalnoknak ment a szávaparti Bród városába. E város igen jelentős helye volt az akkori határőrvidéknek; a Száva túlsó partján már a török félhold birtokai kezdődtek; erődítések és földhányások emelkedtek innen is, meg túlnan is. Az illir lakosság közt megszorult itt-ott egy-egy magyar vagy német hivatalnoki család is, s az átutazó török, görög meg más nemzetiségű vásárosok és kereskedők festői képet adtak a városka utcáinak.

Ebben a városkában látta meg a világot Záhonyi Alajos 1844 augusztus 5-ikén, s itt is töltötte legfiatalabb gyermekkorát. Édesapja ugyan korán elhalt, de a gondos anya a legnagyobb önfeláldozással igyekezett föntartani s nevelni a kis családot. Magyar és német nyelvű iskolát alapított, s a városka intelligenciájának gyermekeit jobbára ő vezette be a számolás, olvasás és betűvetés tudományába. Még a Száva túlsó partján levő Bosna-Bródból is akadt tanítványa egy pasa leányának személyében.

Záhonyiék magyarul beszéltek az otthoni körben; a kis Alajos németül az iskolában tanult meg, illirül pedig gyermekpajtásai közepette. Bródi születése révén irataiban még mindig az illir van megjelölve anyanyelvéül, jóllehet már alig érti.

1855-ben Pestre költözött a család, s Alajosunk két évig részben itt, részben Budán járta az iskolákat, míg végre 1857 őszén Gyurián és Magyar nyomdájába állott be inasnak.

Ebben a nyomdában szabadult föl, s segédi minő-

ségben is ott maradt vagy két évig, amikor egy kis utazásra támadt kedve. Tanítómesterének ajánlólevelével utazott Ausztriába, ahonnan azonban édesanyja kérésére mihamar vissza kellett térnie, hogy kivegye részét a családföntartás gondjaiból. Visszatérve, mestersége további tanulmányozásának és a munkásmozgalmakban való részvételnek szentelte minden erejét.

1864-ben és 1865-ben Heckenast Gusztávnak az akkori viszonyok mellett igen nagyszabású nyomdájában dolgozott. Majd Gyurián és Deutsch testvérekhez került akcidens-szedőnek, ahonnan 1867 februárius havában Szegedre ment Burger Zsigmond híres nyomdájába.

Fiatal és akkoriban még nyughatatlan vére azonban innét is továbbhajtotta: a koronázás idejében már megint Pesten találjuk, még pedig az Egyesületi Nyomdában (Fanda, Frohna és Társai).

1868-ban Aranyossy és Rudnyánszky nyomdájába állott be akcidens-szedőnek, 1869-ben a Deutsch Testvérek Részvénytársaság király-utcai nyomdájában dolgozott rövid ideig, majd pedig Malatin és Holmeyer kalocsai nyomdájának volt szintén rövid ideig (áprilistól juliusig) az akcidens-szedője.

Pestre jőve, Heckenast Gusztáv nyomdájában talált alkalmazást, s itt is maradt egészen addig, amíg az 1870-diki nagy és emlékezetes nyomdászsztrájk ki nem tört.

A sztrájkban a főnökök győzedelmeskedtek, s a

boszuvágytól sarkalva, fekete lisztát állítottak össze a sztrájkoló nyomdászság vezérei ellen. Záhonyinak távoznia kellett Pestről. Szegedre ment Bába Imréhez, aki nem vette figyelembe a pesti főnökök feketelisztás körlevelét, s Záhonyin kívül a pesti sztrájk másik két megrendszabályozottjának, Kaczander Gyulának és Daday Gézának is menedéket adott.

1870 julius havában Makóra ment, ahol Sártory nyomdatulajdonosnak lett a csöndes társa.

1871 augusztus havában már ismét Pesten volt Záhonyi. Eleinte — ez évi november hó végéig — Heckenast Gusztáv nyomdájában dolgozgatott, majd (1872 junius 22-ig) a »Minerva« cégű tót nyomdában.

1872 junius 23-ától 1875 január 15-ig Kertész Józsefnél, ettől fogva 1883 január 21-ig a Franklinban, majd a Hungária-nyomdában kondicionált.

1883 őszétől 1884 nyaráig Hornyánszky Viktor akadémia-utcai nyomdájában dolgozott, s pusztán azért lépett ki, mert időközben számolásba állítva, nem tudták őt folytonosan foglalkoztatni.

1884 junius 28-án a Wilckens és Waidl-féle nyomdából akkoriban alakult Pallas részvénytársaság nyomdájába lépett be. 1890 március 9-ikéig, vagyis majdnem teljes hat esztendeig dolgozott ebben a nagy nyomdában, s csak azért lépett ki, mert az Aradi Nyomda-Részvénytársasághoz hívták meg laptördelőnek.

1892 augusztus 29-én innen is kilépve, Budapestre jött, s itt a Pesti Lloyd-társaság nyomdájában kapott

hamarosan kondiciót. Több mint három esztendős itteni munkálkodás után azonban 1895 november 25-ikén kitört az általános nyomdász-sztrájk. Záhonyink természetesen nem maradt következetlen a multjához, s a régi kipróbált személyzettel együtt ő is kilépett.

A sztrájk nyomában járó sok nyomorúságon és nélkülözésen keresztülgázolva, az 1896. év elején az akkori Gutenberg-nyomdában kapott alkalmazást. Majd Kellner és Mohrlüderékhez került, ahonnan 1902 október havában a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság nyomdájába lépett át. Azóta hol korrektori, hol meg szedői minőségben működik itt, munkástársainak örömére, faktorának pedig, s igazgatójának — a könyvnyomtatók nesztorának, lovag Falk Zsigmond udvari tanácsos úrnak — legteljesebb megelégedésére. Innen megy jubileuma napján: 1908 április hó 25-én a segélyző egyesületünk által nyujtott, s igazán jól megérdemelt nyugalomba.

*

Hosszú ideig boldog családi életnek örvendezhetett Záhonyi Alajos. Még 1870-ben, Szegeden létekor megnősült, elvéve egy ottani jóravaló kártyagyárosnak leányát. Kilenc gyermeke volt; most csak kettő van belőlük: Géza, aki festőművész, és András, aki vasutas. A szerető hitves és gondos anya azonban már 1902 augusztus hava óta a rákoskeresztúri köztemetőben alussza örök álmát . . .

* * *

Több irányban volt áldásos és hasznos Záhonyi eddigi ötven-esztendős működése. Legelőször is — hogy időrendi sorrendben vegyük a dolgokat — a szakkultura meg a szakirodalom terén, azután azon a nagy harcmezőn, hol munkástársainak és kollégáinak anyagi boldogulásáért és szellemi erősbödéseért folyik a küzdelem. Harmadik áldásos működési terrénumnak vehetjük a családja exisztenciájáért és gyermekei neveltetéseért kifejtett családapai gondosságát és fáradozását. Minket mindeme működési terrénumok közül a két első helyen említettek érdekelnek leginkább.

A magyar nyomdászati szakirodalomnak Záhonyi Alajosban tisztelhetjük az egyik megalapítóját. Olyan időben, mikor a magyarországi nyomdászságnak a háromnegyed része még német-ajkú volt, amikor különösen a pestvárosi nyomdákban még csak nagy elvétve hangzott föl a magyar szó: Záhonyi már nyomdászok számára való, magyar nyelven nyomtatott évkönyvet adott ki »Zsebleltár« címen. A szakszeretetnek, mesterségünkért való lelkesedésnek valami csodálatos nagy foka kellett e vállalkozásához, mert hiszen az ő világos tárgyismeretével, nagy itélőképességével okvetetlenül előre kellett látnia a vállalkozásnak financiális tekintetben való negatív eredményét.

E legelső magyar könyvnyomtatói évkönyvnek példányai ma már szinte bibliográfiai ritkaság számba mennek, s így talán hasznos dolgot vége-

zünk, ha szakirodalmunk története iránt érdeklődő olvasóink számára egy kissé tüzetesebben írjuk le itt Záhonyi kollégánk évkönyvét.

A 12 : 18 centiméteres könyvecske vörös vászonba volt kötve, sarkain domborított renaissance dísszel, közepén pedig aranyozott szövegnyomtatással meg rokokó vignettával. A béléspapirosra elül a póstai és távirdai szabályzatot, hátul pedig a kamatszámítási meg bélyegfokozati táblázatokat nyomtatták. A címoldal szövege ez volt: »Zsebleltár könyvnyomdászok számára 1867. évre. Író- és jegyzéknaptár. A legjobb kútforrások után szerzé Barázda Alajos betűszedő. Első évfolyam. Pest. A szerző tulajdona. 1866.« Impresszum nincsen a könyvön, de biztosan tudjuk, hogy Gyurián és Deutsch testvérek Dorottya-utca 11. sz. alatti nyomdájában nyomtatták. Dvorszky szedőnek és Sichra Alajos művezetőnek a lelkén szárad az a sok sajtóhiba, amiért Záhonyi el sem igen akarta fogadni a kinyomtatott íveket.

Jellemző Záhonyi szerénységére nézve, hogy szakirodalmi munkálkodásában sohasem használta a Záhonyi nevet, hanem csak a Barázda Alajos álnevet. Érdekes világot vet ez az ő puritán lelkületére: azon a téren, amelyen jó szakismeretekről tett tanuságot, s amelyen a főnökök figyelmének magára-vonása révén idővel közvetett anyagi sikereket érhetett volna el, nem szerepelt a saját nevével, de azon az akkori munkásmozgalmakkal összefüggő másik irodalmi téren, amely mindig csak üldö-

zést s kellemetlenséget hozott rája: férfias önérzettel és dacos szembe-nézéssel használta mindenkoron a maga igazi nevét.

No de csak térjünk vissza a »Zsebleltár« folytatólagos ismertetésére. A címlap után három oldalon az 1867-ik esztendő csillagászati meg egyéb különösségei vannak megírva. Ezt követi hat oldalon a tizenkét hónap, közbeiktatott táblázatos jegyzéklappal minden négy hónap után. Majd vagy száz oldalra terjedő napi jegyzék-oldal meg leszámolási ív következik, mind-mind a számoló szedők használatára. Az akkori betűszedőknek túlnyomó többsége számolásban dolgozott, s ezért könnyen érthető és természetes dolog volt, ha a »Zsebleltár«-t főkép nekik való dolgokkal töltötte meg Záhonyi.

Két oldal minta-jegyzéki tábla is volt a kötetben. Az egyik oldalra a szedő-ember, a másikra a nyomó írhatta be az év közben előfordult nagyobb munkákra vonatkozó adalékokat. Egy »vizsgatábla« pedig azt mutatta, hogy minő oldalszámmal kezdődnek a negyed-, nyolcad- stb. rétű ívek.

»Műtani jegyzetek« a címe a könyv tulajdonképpeni szövegrészének. »A legszükségesebb mintajegyzékek« címmel bőséges példatárát adja a kilövési sémáknak. Teljes tíz oldalt foglal el e rész, képzelhető tehát, hogy mennyire kimerítően ismerteti a mindenkoron fontos kilövési eshetőségeket.

Antiqua meg fraktur betűknek való szekrénymináták következnek ezután. Az antiqua-betűs minta

meglep a célszerűségével. A középso szekrényrészben alul keresztben számítva -- csak három-három rekeszt látunk, ami egyrészt nagyobb betűmennyiség fölvételét teszi lehetővé, másrészt pedig magyar-nyelvű szedéshez teszi alkalmatossá a szekrényt. A magyar szekrényminta kérdése máig sincs eldöntve, s az ajánlott megoldások közül a »Zseb leltár«-ban foglalt beosztás — időrendben való elsősége mellett is — a legjobbak közé tartozik.

Héber ábéce, vagy mint akkoriban, a nyelvészeti neológizmus korában mondották: »héber abda« következik ezután. Két oldalt foglal el; egy harmadik oldalon héber szekrénybeosztást látunk. Majd orosz ábécét, orosz szekrénybeosztást mutat be Záhonyi kollégánk a maga »Zsebleltár«-ában.

A tulajdonképpeni szakcikkek következnek ezután. Valamennyit ünnepeltünk írta. Az egyik a magyar szedésről szól, a másik a német nyelvű szedés fő szabályait ismerteti. Érdekes, hogy a szavak ritkítása dolgában ez a negyvenkét esztendővel ezelőtt készült évkönyv már ugyanazt az elvet hangoztatja, amelynek meggyökeresedése a modern idők egyik vívmányául tekinthető. Ez az elv abban foglalható össze, hogy a szavak spacionálása kerülendő, mert más távolsági arányokat hozva létre az egyes betűk között, megrontja azok stílusát.

»A fametszvények előkészítése és nyomása«, ez a címe a »Zsebleltár« ama cikkének, amely tudtunkkal a magyar nyelven írott hosszabb lélekzetű

nyomtatástechnikai dolgozatok legrégibbje. S itt igen érdekes tanulmányokat tehettünk. A fametszetek nyomtatásának módja azóta sem változott, s így amit negyvenkét esztendeje e tárgyról írtak: legföljebb egyes részleteiben meg nyelvezetében lehetne különb a Záhonyi-féle dolgozatnál. Legalább úgy kellene lennie, különösen a nyelvezetet illetőleg.

Egybevetve azonban Záhonyinak a fametszetek nyomtatásáról írott dolgozatát néhány hasonló tárgyú ujabb cikkel: arra a szomorú tapasztalatra kell jutnunk, hogy nyomtatástechnikai szakirodalmunk a magyarosságot illetőleg hosszú negyvenkét esztendő alatt alig fejlődött valamit. Záhonyinak a hatvanas évek derekán, tehát a magyar világ bimbófakadása idején írott dolgozata magyarosság dolgában is van olyan, mint a mostanában megjelent nyomtatástechnikai cikkek jó nagy része.

Ha mindezt meggondoljuk, s tudjuk azt is, hogy micsoda nehézségekkel kellett jó Záhonyinak dolgozata írásakor megküzdenie — hiszen sem a mesterszók magyarítása dolgában, sem általános technikai stilisztika tekintetében nem volt még akkoron járt csapás —: akkor tudjuk csak kellőképpen megbecsülni a legelső magyar nyomdászati szakíróknak, Tóth Istvánnak, Bendtner Józsefnek, Böhm Bélának, Nagy Sándornak, Szabó Józsefnek és különösen Barázda (Záhonyi) Alajosnak a munkásságát.

Az 1860-as évekbeli nagy szakirodalmi és szakfejlesztésbeli föllendülésnek az említett szaktársaink

voltak az életre-keltői és legbuzgóbb munkásai. 1866 január 1-én indították meg Tóth István szerkesztésével az egri »Gutenberg«-et; ugyanennek az évnek az őszén jelent meg Záhonyi Alajos mostan ismertetett »Zsebleltár«-ja, szakirodalmunk története tehát ettől az évtől datálódik. A szaktársak érdekében való munkálkodás ez időtájt főképpen tanításból állott; a fiatal önképző egyesület gyorsírászati és magyar, német meg francia nyelvi tanfolyamokkal vélte leghathatósabban szolgálni a tagok érdekét; nyomdászati kézi könyv megiratását vette tervbe stb.

S ebben az egész szakfejlesztő mozgalomban csöndes, álnév alatt való munkálkodásával Záhonyi Alajos valósággal hálára kötelezte le maga iránt mind a kortársait, mind pedig a késő utódokat is.

De folytassuk csak a »Zsebleltár« tartalmának ismertetését. Szakkulturánk története szempontjából olyan érdekes és tanulságos ez, hogy lehetőleg bő mederbe kell foglalnunk.

»Útmutatás minden fajú betűk és tömképlapok tartós átrezezésére« címen a galvanoplasztikát hét petitbetűs oldalon ismerteti a Záhonyi-féle évkönyv. A magyar szakirodalomban okvetetlenül ez az első ilyen tárgyú dolgozat. Még egy galvanizáló készüléket ábrázoló jól sikerült lénia-szedés is van a cikk keretében. Érdekesek e cikkben az akkoriban divatba került uj-magyar technicus terminusok: »szirony« a pergament, »idomászat« a plasztika helyett stb.

Következik az 1848. évi nyomdász-árszabálynak

a szövege. Olvasóink talán furcsának vélik, hogy az 1867-iki évre készült évkönyvben az 1848-iki árszabály vagyon mindeneknek okulására és tájékoztatására közölve. Pedig egyszerű ennek az oka nagyon: ujabb keletű árszabály a kiegyezés évében még nem volt, s Záhonyi kortársai az 1848 junius 2-án megkötött tizennégy-krajcáros alapszámítású árszabály szerint számoltak. Az igaz, hogy akkoriban a marhahúsnak fontja tizennégy, a birkahúsé nyolc uj krajcár volt, s egyéb élelmezési meg közszükségleti cikkek ára is hasonlíthatatlanul olcsóbb volt, mint manapság.

A szedés-árak, kéziratok, papirosmennyiségek és papiros-árak kiszámítására vonatkozó, valamint a pénzértékeket mutató hasznos táblázatok után már csak a magyarországi könyvnyomtató-műhelyek címtára meg a nyomdász-egyesületek tisztviselőinek névsora következik. Az előbbi a mostani állapotokhoz viszonyítva különösen érdekes. Egész Pest városában mindössze tizenhét volt a nyomdák száma. Ezek, ábécés rendbe sorakoztatva: Bartalics Imréé a Lipót-utcában (most Váci-utca), Bucsánszky Alajosé az Ősz-utcában (most Szentkirályi-utca), Emich Gusztávé a Barátok terén (most Ferenciek tere), az Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda (Fanda és Társai) a Háromkorona-utcában (most Nagykorona-utca), Érkövi, Galgóczi és Kocsi Sándor nyomdája az Aldunasoron (most Ferenc-József-rakodópart), Gyurián és Deutsch Testvéreké a Dorottya-utcában,

Heckenast Gusztávé az Egyetem-utcában, Herz Jánosé a Bálvány-utcában, Hornyánszky és Hummelé a Bálvány-utcában, Kertész Józsefé a Városháztéren, Khór és Weiné a Dorottya-utcában, Leitner és Mandellóé a Fő-út és Váci-út sarkán (most Arany-János-utca, illetőleg Váci-körút), Noséda Gyuláé a Barátok terén, Poldini Edéé az Uri-utcában (most Koronaherceg-utca), Pollák Testvéreké a Kétsas-utca és Fő-út szögletén (most Sas-utca, illetve Arany-János-utca), Trattner-Károlyié az Uri-utcában és Wodianer Fülöpé a Sarkantyús-utcában. Budán két nyomda volt mindössze: Bagó Mártoné a Ponty-utcában és az Egyetemi Nyomda a várban.

A »Zsebleltár« nem egyetlen szakirodalmi munkája volt Záhonyi Alajosnak. Munkatársa volt már (ugyancsak Barázda Alajos álnévvel) Tóth István »Gutenberg«-jének, s később is, »Typographia«-szerkesztő-korában meg munkásmozgalmi működésében — mint látni fogjuk — mindenkor fennen hangsúlyozta a szakirodalom ápolásának szükséges voltát, s az apróbb szaktechnikai közlemények egész seregét írta meg avagy fordította le névtelenül.

A szaktechnikai kérdések meg rokon szakbeli ujdonságok tanulmányozgatása mindenkor kedves témája volt. Bizonyítja ezt az is, hogy évek hosszú során át próbálózgatott a fotográfiával, cinkográfiával meg galvanoplasztikával. Nem hivatásszerűen vagy hogy valaha anyagi haszna legyen a tanulmányaiból, hanem egyszerűen csak szórakozás kedvé-

ért, mulatságképpen. A helyzet adta előnyöket az ő naiv egyszerűségében és egyeneslelkűségében sohasem tudta kizsákmányolni a maga javára.

A »Zsebleltár«-ra a maga szegényes viszonyaihoz mérten rettenetesen ráfizetett. De azért mégsem veszejtette el kedvét a szakirodalom ápolásától. Okulva a hatvanhetediki kötet sajtóhibáin és technikai gyarlóságain: az 1868-adiki kötetet ő maga akarta kiszedni Rudnyánszkynál, de a faktor részéről közbevetett akadályok miatt ez a terve meghiusult.

* * *

Záhonyinak munkástársai anyagi boldogulásáért és szellemi erősbödéseért folytatott küzdelméről a mai kor gyermeke nem sokat tud. Ő maga közismert szerénysége mellett sohasem beszél régi időkbeli munkásságáról, kortársai pedig — kik együtt küzdöttek, együtt működtek vele — egynéhánynak a kivételével már mind elhaltak. Hézagos följegyzések, a »Typographia« régebbi évfolyamai, Zaka Lajos szaktársunknak »A Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Egylete negyedszázados fennállásának története« című kitünő munkája, no meg egy a munkásmozgalmak történetét ismertető rendőrségi évkönyv az, amiből tiszta képet igyekeztünk magunknak alkotni a mult század hatvanas és hetvenes éveiben megnyilvánult munkástörekvésekről s nyomdászmozgalmakról. Záhonyinak minden szerénysége

mellett itt is, ott is nagyon sűrűn előfordul a neve. Már anyaegyesületünknek 1862-ben történt megalapításában is része volt Záhonyinak: egyike volt azoknak, akik legelsőknek léptek be az egyesületbe. Részt vett azután 1865 körül az önképző egyesület megalapítására irányuló mozgalomban, s midőn ez az egyesület 1866 julius 22-én Buschmann Ferenc elnöklete alatt végre megalakulhatott: egyike lett a legbuzgóbb tagoknak. »Zsebleltár«-ának jövedelmét is eredetileg az önképző egyesület vagyonának gyarapítására szánta, bár az előfizetési fölhívások visszaérkezte után egyszeriben le kellett tennie minden a tiszta hasznot illető reményeiről.

Ugyanebben az időben kezdődött meg a munkásmozgalomban való tevékenyebb, sőt gyakran vezetői szereplése is Záhonyi Alajosnak. Jobbára nyomdászok voltak, akik a munkások Nyugaton kicsirázott gazdasági meg politikai törekvéseit Magyarországba átplántálták, s részben ezért, részben pedig a nagyobb megérthetőség és áttekinthetőség okáért közöljük a budapesti államrendőrségi évkönyvből azokat a részleteket, amelyek a magyarországi munkásmozgalmaknak 1866-tól 1873-ig való történetével foglalkoznak. E szerint:

»Buchdrucker-Fortbildungsverein« címe alatt jött létre Magyarországon az első munkás-egylet. Alig hogy az egylet megkezdte működését, kebelében kitört a Schulze-Delitzsch- és a Lassalle-párti munkások között a harc. A Schulze-Delitzsch-párthoz tartozó

Hirsch Lipót t. i. indítványt nyujtott be az iránt, hogy kéressék meg az országgyűlést, miszerint terjesztessék ki a választói jog a nyomdászokra, »mint a munkások elitjére, kik már hivatásuknál fogva folytonosan fejlődő intelligenciával birnak«. Ez indítvány az Ihrlinger és Záhonyi vezetése alatt álló Lassalle-párti munkásoknál ellenzésre talált, kik azt vitatták, »hogy a nyomdászok csak egy tagot képeznek a munkások nagy családjában és a választási jog hivatásuknál fogva nem csupán a nyomdász-munkásokat, hanem veleszületett, elidegeníthetlen emberi jognál fogva valamennyi munkást megilleti, ami pedig valamennyinek a joga, azt valamennyi számára is kell kiküzdeni«.

Az ekként nyilvánult pártkülönbözetek csakhamar két külön egylet alapítására vezettek. A Schulze-Delitzsch-párti munkások Rohonyi vezetése alatt 1868. évi február havában a Pest-Budai Munkás-Egyletet, a Lassalle-párti munkások pedig Hrabie János vezetése alatt ugyanakkor az Általános Munkás-Egyletet alakították. A Pest-Budai Munkás-Egylet, melynek alapításában az ellenzékhez tartozó országgyűlési képviselők — közülök Jókai Mór is — részt vettek, nem sokáig állott fenn. Már 1869. évben, midőn Behrmann, az egylet közlönyének, a »Pest-Ofner Arbeiterzeitung«-nak szerkesztője, az egyleti pénztár megkárosításával megszökött, az egylet feloszlott s tagjainak nagy része az Általános Munkás-Egyletbe lépett be. Ezzel a Schulze-Delitzsch-féle párt meg-

szünt Magyarországon. A Lassalle-párthoz tartozó Hrabie János vezetése alatt álló Általános Munkás-Egylet kezdetben nagy tevékenységet fejtett ki, s midőn Hrabie János, kinek diktátori fellépése a munkások között nagy elégületlenséget szült, kénytelen volt a vezetéstől visszalépni, már Ujpesten, Ó-Budán, Kaposvárott, Aradon, Sárospatakon, Sopronban, Veszprémben, Aninán, Resicán, Temesvárott, Pécsett és Fehértemplomban bírt fiókkal, melyekhez csatlakoztak a Szigetváron, Oravicabányán, Kolozsvárott, Pozsonyban és Eszéken létező munkás-egyletek.

Az egylet által rendezett első népgyűlés 1869. évi március 29-én Pozsonyban tartatott meg. Arra a budapesti vezetőkön kívül Bécsből is eljöttek Hartung, Scheu és Grosz munkásvezérek. A gyűlésen következő programm fogadtatott el: 1. Általános közvetlen választási jog minden képviselőtestületbe. 2. Korlátlan egyesülési és gyűlekezési szabadság. 3. Teljes szólás- és sajtószabadság. 4. A hirlapóvadék és hirlapbélyeg eltörlése. 5. Teljes vallásszabadság. 6. Az állandó hadsereg eltörlése és általános népfölfegyverzés. 7. Az egyház teljes elválasztása az az iskolától, általános iskolakötelezettség és ingyenes oktatás. 8. A parlamenti törvényhozás eltörlése és közvetlen népszavazás svájci minta szerint. 9. Az egyházi rendek eltörlése s javaiknak elkobzása iskolai célokra.

Ugyanazon időben az 1848. évben is már kommunista eszméket terjesztett Tancsics Mihály által

kiadott és Sassy Árpád által szerkesztett »Arany Trombita« az egylet közlönyeül fogadtatott el és Tancsics Mihály az egylet elnökéül választatott. Azonban Sassy Árpád egy általa írt cikk következtében felségsértés miatt itéltetett el és az »Arany Trombita« megszünt. A munkások egy része — különösen az »internationalis munkás-associatio« befolyása alatt állók — Tancsics Mihály vezetésével nem volt megelégedve és Strobl Antal vezetése alatt 1869. évben megalakította a Munkás-Önképzőkört, melynek védnökségét Horn Ede országgyűlési képviselő vállalta el. Ez egylet, melynek alapszabályai 1869. évi október 22-én 6638. sz. a. jóváhagyattak: 1870. évben Farkas Károly kezdeményezése folytán az Általános Munkás-Betegsegélyző- és Rokkantpénztárt alakította. A betegsegélyző egylet elnökéül Rauchmaul Károly, titkárául pedig Farkas Károly választatott meg és ezek vezetése alatt csakhamar virágzásnak indult és mai nap is fennáll.

A betegsegélyző- és rokkantpénztár alapítása után a fennálló két egylet ismét közeledett egymáshoz, de a kibékülés csak akkor történt meg, midőn Strobl Antal, az Önképző-Egylet vezetője megszökött.

Az egylet tagjai az Általános Munkás-Egyletbe léptek be, mely ettől fogva élénkebb agitációt kezdett kifejteni. 1869. évben Raspe Vilmos, aki Budapestre érkezett, a bécsi törvényszék megkeresése folytán letartóztattatott s ennek hírére a munkások összegyűlekezvén, zárt sorokban a rendőrséghez

vonultak, követelvén társuk szabadon bocsáttatását. Ez volt az első alkalom, midőn a munkások Budapesten fenyegetőleg léptek fel.

A megszünt »Arany Trombita« helyett új lap is alapíttatott, mely Külföldi Viktor szerkesztése mellett »Általános Munkás-Ujság« címén 1870. évi április 8-án jelent meg először, de már julius 17-én ismét megszünt.

1870. évi junius 4-én 3106. sz. a. az Általános Munkás-Egylet alapszabályai a belügyminiszterium által jóváhagyattak. Ez alapszabályok alapján 1870 évi junius 19-én megtartatott az egylet alakuló közgyűlése. Ezen a gyűlésen Tancsics Mihály, ki időközben saját kezdeményezése folytán egy segély iránti kérvényt nyujtott volt be a magyar kormányhoz, hevesen megtámadtatott és helyébe elnöknek Strausz Antal, alelnököknek Essl András és Külföldi Viktor, jegyzőül Ihrlinger Antal választattak meg.

Az »internationalis munkás-associatio« figyelme már szintén Magyarország felé fordult és Farkas Károly az associatio magyarországi vezérügynökéül neveztetett ki.

Az egylet választmányához tartozott akkor Politzer Zsigmond, egy fiatal deák, ki »Testvériség« cimen egy kis lapot adott ki. Midőn az egylet elnöke, Strausz Antal által a királyhoz benyujtott kérvény folytán ő felsége által 500 frt adományoztatott az egyletnek, Politzer Zsigmond az ajándék elfogadása ellen oly szavakban kelt ki, hogy e miatt letartóz-

tatták és a bűnvádi eljárás ellene megindíttották. A párisi commune-ről érkezett hírek a budapesti munkásokat is elragadták s midőn a rendőrség a serfőző-, sütő- és szabómunkások által megkezdett sztrájk vezéreit letartóztatta, egy petició benyujtása határoztatott el az országgyűléshez. A munkások ezret meghaladó számban a képviselőházhoz vonultak, elfoglalták a karzatokat, behatoltak a folyosókba, megszállották a kijáratokat és követelték kérvényük elintézését. Ekkor, még mielőtt a fegyvergyári munkások megérkeztek volna, lovas és gyalog katonaság jelent meg a helyszínen és szétkergette a zavargókat. Ezzel együtt a sztrájknak is vége volt.

1871. évi junius havában Bécsből Scheu és Peschau munkásvezérek jöttek Budapestre oly célból, hogy a kisiparosok között szociálista egyletet alapítsanak. Ugyanakkor érkezett meg a párisi commune leveretésének híre, melyet az agitátorok egy nagy tüntetés rendezésére kivántak felhasználni. Scheu indítványára népgyűlés hivatott össze junius 11-ére, melyen elhatároztatott, hogy a munkások zárt sorokban és fekete kokárdával ellátva a városligetbe vonuljanak, tüntetve a commune iránti rokonszenvükkel. Ez meg is történt, de a tüntetés folytán Scheu és társai 1871 junius 12-én letartóztattak.

A munkások a letartóztatás hírére még aznap gyűlést tartottak és egy bizottságot küldöttek ki társaik megszabadítására. Egy küldöttség Essl András vezetése alatt a főkapitányságnál megjelent, de itt

Essl Andrást letartóztatták. A következő napon a munkásvezéreknél házkutatások tartattak s a lefoglalt levelek és nyomtatványok alapján száznál több munkás (köztük Firtinger Károly és Kaczander Gyula is) fogatott el. Ezek legnagyobb része 2—10 napi letartóztatás után szabad lábra helyeztetett, azonban az Általános Munkás-Egylet több tagja a kir. ügyészségnek átadatott, kik ellen az ügyészség hűtlenségi pert indított, Politzer Zsigmondot azonkívül felségsértéssel is vádolván. Scheu, Peschau és társaik az osztrák bíróságok megkeresésére Ausztriának adattak ki.

A vádlottak ellen a végtárgyalás 1872. évi április 22-én kezdődött és 8 napon át tartott. Április 30-án hozatott az itélet, mely által a hűtlenség vádja alól az összes terheltek felmentettek és szabad lábra helyeztettek, Politzer Zsigmond kivételével, ki felségsértés miatt 6 havi börtönre itéltetett.

Ez volt a magyar munkásmozgalom első korszaka. A hűtlenségi per a mozgalom fejlődését megakasztotta. Az itélet hozatala után azonban Farkas Károly, Külföldi Viktor, Ihrlinger Antal, Essl András és Kaczander Gyula ismét hozzáláttak a szervezkedéshez s már 1873-ban ismét megjelent a »Munkás Heti Chronika« Madarász János és az »Arbeiter Wochen-Chronik« Ihrlinger Antal szerkesztése mellett. E lapok hasábjain megindult az agitáció egy munkáspárt létesítése tárgyában és már március 23-án Ihrlinger Antal vezetése alatt megtartatott az országos mun-

kásgyűlés, melyen a következő határozat hozatott: »A március 23-án Budapesten összegyűlekezett munkások egy munkáspárt alapítását határozták el s mint ilyen megalakulnak a következő pontok elfogadásával: 1. A munkáspárt Magyarországon célba veszi minden törvényes eszköz felhasználásával a munkások szervezését, s ezek szellemi és anyagi érdekeinek megóvását és előmozdítását. 2. A munkáspárt tagja mindenki, aki teljes erejével a fennebbi elvekért közreműködik, és 30 kr. beirási illetéket egy és mindenkorra, havonként pedig 20 kr. járulékot a párt választmányánál, vagy ennek meghatalmazottjánál lefizet. 3. Céljai elérésére átveszi a párt a »Munkás Heti Chronika« és »Arbeiter Wochen-Chronik« című közlönyöket, melyek a mai napon birtokába átmennek. 4. Minden párttag ingyen kapja a pártközlönyök mindegyik számát. 5. A munkáspárt választ 7 tag- és 5 póttagból álló választmányt, melynek feladata minden pártügy végrehajtása, a pártközlönyök vezetése, pártgyűlések egybehívása és évenkint egy országos munkás-kongresszus előkészítése. A kongresszus fő feladata a pártprogramm megállapítása.«

Eme határozatok végrehajtása azonban abbanmaradt, mert a belügyminiszterium 1873. évi április 25-én 1386. sz. a. kelt rendeletével a munkáspártot feloszlatta. E rendelet folytán a pártlapok, melyek már a párt tulajdonába átmentek volt, Farkas Károly, Ihrlinger Antal és társaikra szálltak vissza.

* * *

Záhonyi Alajos a munkásság anyagi és szellemi fölszabadulására irányuló mozgalomból mindaddig kivette a részét, amíg az 1870-iki nagy nyomdászsztrájk után a munkáltatók fekete lisztája el nem üldözte őt Pestről. 1871-ben, a tömeges letartóztatások idejében — mint tudjuk — Szegeden dolgozott Bába Imrénél, s így távollétének tulajdonítható, hogy nem vehetett részt a pesti munkásmozgalmakban, s ekként elkerülte Firtingernek, Kaczandernek és társaiknak a sorsát: a hosszú hónapokra való bebörtönzést.

Ami különben Záhonyit illeti: ő nem annyira az agitációnak az embere volt, mint inkább a csöndes produktív munkálkodásé. Fő-fő törekvése az volt, hogy a munkásságot anyagilag emelje ki a lakás- és élelmiszer-uzsorások karmaiból családházak építése, fogyasztási szövetkezetek létesítése stb. útján.

Az Általános Munkás-Egyletnek Záhonyi Alajos volt az első jegyzője. Mint ilyen nagy propagandát fejtett ki abban az irányban, hogy az összes pestbudai munkások egyetlen segélyző egyesületbe vonassanak össze. Szomorú tapasztalatok vezették őt e propagandájának megkezdésére; látta a vállalati betegsegítő pénztárak rendszerének tömérdek viszásságát, s sok-sok példáját annak, hogy a munkások munkanélküliségük idején elveszítvén a gyári betegsegítő pénztárral szemben való jogaikat: ha ilyenkor betegek lettek, a legnagyobb nyomorúságnak nézhettek elébe . . . .

Visszatérve a nyomdászattársadalmi életben kifejtett tevékenységére, a pestvárosi meg budai nyomdákra kiterjedő 1868-iki árszabálymozgalomnál kell megállapodnunk.

Az önképző egyesület ez évi május 17-ikén tartott közgyűlésén bizottságot választott, melynek föladatává tette az árszabály megjavítása ügyében a főnökökkel való tárgyalást. E bizottságnak Bendtner József, a Légrády-nyomda ma is élő főművezetője volt az elnöke és Szabó Elek egyetemi nyomdai főművezető a jegyzője; tagjai sorában pedig Firtinger Károly, Nitsch Alajos és Tanay Ödön mellett a mi Záhonyi Alajosunkat is megtaláljuk. A bizottság tizennyolc-krajcáros alapszámítást kért, a főnökök tizenhat-krajcárosat ajánlottak; végezetül megegyeztek tizenhét krajcárban.

Az 1868 szeptember 14-ikén életbe lépett uj árszabály csak pillanatnyilag elégítette ki a nyomdászsegédeket. Az élelmi szerek, a lakás stb. rohamos drágulásának tulajdonítható, hogy a rá következő évben már ujabb árszabálymozgalommal kellett számolniok a főnököknek. A mozgalom nagy-arányúvá tételében nagy szerepe volt az 1869 május 1-én az önképző egyesület kiadásában, Buschmann Ferenc szerkesztésében megindult »Typographia« lapnak, melynek megalapításában jelentős része volt a mi Záhonyinknak is.

Az 1869—1870-iki árszabálymozgalomban kimagasló szerepe volt Záhonyi Alajosnak: ő volt az

árszabálybizottságnak az elnöke. 1870 január 7-én terjesztette a főnökök testülete elé munkástársainak különben szerény (húsz-krajcáros számolási alapot és kilenc-órai munkaidőt kérő) kívánalmait, s január 25-ikén tagadták meg azok teljesítését végérvényesen a főnökök. Tizennégy-napos fölmondási idő következett erre, amelyet a munkások agitálásra, a főnökök pedig tömörülésre használtak föl.

1870 február 5-én megtörtént a segédek kilépése, s a harc mindkét részről a legnagyobb dacossággal folyt egészen addig, míg a gazdaságilag gyöngébb fél, a segédek tábora ki nem fogyott a hadi költségekből. A főnökök a maguk pártjára hódították a hatóságokat, a sajtót meg a könyvkiadókat, s szigorú megtorló szabályokkal igyekeztek elejét venni annak, hogy humánusabb kartársaik valamelyike teljesítse munkásai kívánságát. Jellemző példa erre a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság köztiszteletben álló igazgatójának és segélyző egyesületünk sok éven át hervadhatatlan érdemeket szerzett elnökének, lovag Falk Zsigmond úrnak az esete, akit a nyomdafőnökök azzal kényszerítettek az árszabály megtagadására, hogy kijelentették: »ha a többi nyomdatulajdonossal nem tart, úgy aláírási ívet köröznek az írók, kiadók és könyvkereskedők közt, amelyben ezek megigérik, hogy a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnál mindaddig semmit sem nyomatnak, amíg ő áll az élén«.

A sztrájkoló segédek vezérei, Záhonyi Alajos és

Sauerwein Géza mindent elkövettek, hogy a sztrájkolók kitartását növeljék, de öt heti nehéz küzdelem után be kellett látniok a vereség kikerülhetetlen voltát. Március 6-ikára általános gyűlést hívtak egybe, kimondva azon, hogy másnap mindenki mehet dolgozni, mert a további küzdés — a szaktársak felerésze már úgyis dolgozván — céltalan volna. E határozat meghozatala után Záhonyi Alajos, mint az árszabálybizottság elnöke, előbb erős szavakkal rótta meg mindazokat, kik az ügyet cserben hagyván, a bukást elősegítették, s azután a gyűlést föloszlatta.

A sztrájk megszünte után óriási volt a munkatorlódás a pesti nyomdákban, de Záhonyi munkásvezér létére aligha kaphatott volna itten kondiciót. Féltek tőle, mert tudták, hogy hajthatatlan természetével a parciális sztrájkokban keresne ujabb eszközt szaktársai anyagi helyzetének megjavítására.

Vidékre kellett utaznia.

*

Mikor visszakerült, itt már lecsöndesedtek a kedélyek. A nyomdászok jobbjai — lovag Falk Zsigmonddal az élükön — a segélyző egyesület alapszabályainak modernebb alapokra fektetésén buzgólkodtak. Záhonyi is részt vett e munkában, de már inkább csak közkatonai minőségben. Fáradt volt, s elkeseredett, s azonkívül családi gondjai is megsokasodtak.

Hűséges, derék közkatona akart maradni mindig.

Ebben csúcsosodott ki élete filozófiája. Szaktársai akárhányszor meg akarták választani bizalmi állásokra, de ő mindannyiszor tiltakozott ez ellen, s minden kitüntető titulustól mentesen akarta teljesíteni szaktársi meg munkástársi kötelességeit.

Több mint tíz esztendeig sikerült annyira-menynyire megmaradnia a visszavonultságában. Ekkor olyan villongások támadtak a nyomdásztársadalomban, amelyek elől nem lehetett elzárkóznia még Záhonyinknak sem. Színt kellett vallania minden budapesti könyvnyomtatónak: csatlakozik-e a radikálisabb magyarosodást célzó mozgalomhoz, avagy a statusquónál való megmaradásnak a híve-e?

Szép és nemes küzdelmet vívtak ekkor szaktársaink. Egyik oldalon a nyomdász-segédek magyarságának színe-java, az ifjú magyar kultura neveltjei, akik az anyanyelv szeretetteljes előtérbe tolása mellett tudtak hevülni a gazdasági és szellemi fölszabadulás eszméiért is; a másik oldalon jórészt öregebb szaktársak, akik egyrészt a maguk német anyanyelvűsége miatt, másrészt pedig a nemzetközi összeköttetések könnyebbsége okáért voltak hívei a Typographia vegyesnyelvűségének. Az előbbiek élén Ács Mihály, Firtinger Károly és Tanay József állottak, az utóbbiak élére — talán akaratuk ellenére is — Kaczander Gyulát meg Záhonyi Alajost, a segélyző egyesület jegyzőjét tolta a közbizalom.

Az eleinte minden személyeskedés híjával való, tisztán elvekért folyó küzdelem 1882 végén tört ki.

Az ez évi december 3-iki rendkívüli közgyűlésre a magyarosító párt azt az indítványt terjesztette be, hogy »legyen a Typographia 1883. évi január 1-től kezdve, mint az egyesület tulajdon lapja, egészen magyar nyelvű, oly megjegyzéssel, miszerint hivatalos dolgok német nyelven is közöltessenek«. Ez indítvány ellenében a másik párt azt javasolta, hogy »határozza el a rendkívüli közgyűlés a Typographiának az egyesülettől való elválasztását, s bízzon meg egy héttagú bizottságot a határozat kivitelére vonatkozó föltételek kidolgozásával, s ezeknek az 1883-iki rendes évi közgyűlés elé való terjesztésével«.

A rendkívüli közgyűlés ezt az utóbbi indítványt fogadta el, s ezzel megkezdődött a harci készülődés az 1883-diki rendes évi közgyűlésen vívandó döntő ütközetre.

Dicséretükre legyen azonban mondva szaktársainknak: az e korbeli Typographiákban eleinte nyomát sem találjuk annak, hogy a szenvedelmek a személyeskedésig fokozódtak volna. A két párt vezető embereinek egyénisége annyira tisztelt és becsült volt minden nyomdász szemében, hogy a sértésnek, gyanusításnak még csak árnyékával sem merték illetni őket. De nem tették volna ezt már csak a széltében tisztelt elnökre, lovag Falk Zsigmondra való tekintettel sem, ki mindvégig meg tudta őrizni bölcs pártatlanságát és higgadtságát.

Az 1883 április 8-adiki közgyűlésen megtörtént végre a döntő ütközet. A magyarosításra törekvő

párt lett a vesztes, de a Typographia függetlenítéséből se lett semmi. Minden maradt a régiben.

E közgyűlési határozat következtében Tanay József, ki 1881 január 30-ától kezdve szerkesztette közmegelégedésre a Typographiát, megvált ez állásától, s utóda 1883 május 3-ától Záhonyi Alajos, az anyaegyesületnek ekkor már első alelnöke lett.

Hogy tisztábban láthassuk a két — majdnem egyforma erős — párt irányító elveit, rövid kivonatban közöljük azt a nyilatkozatot ,melyet a magyarosító párt az emlékezetes közgyűlés után a Typographiában leadott:

»Nem tartjuk szerencsétlenségnek az uj választmánynak a közgyűlés által való megválasztását, mert újolag megválasztott elnökünket, lovag Falk Zsigmond urat, az ő buzgó és nemes törekvését egyletünk java iránt annyira tiszteljük, szeretjük és becsüljük, hogy kezében az egylet vezetését minden időben örömmel szemléljük. E tántoríthatlan bizalom az egylet elnöke iránt a legerősebb biztosíték nekünk, hogy alapszabályainkba iktatott célokért fog az egylet a jelenleg többségre jutott pártból választott választmány alatt is küzdeni, még pedig az alapszabályainkba iktatott eszközökkel.

Mi, a »függetlenek« által ócsárolt párt tagjai, szívünkön hordjuk az egylet javát, tiszteletben tartjuk minden egyleti tag választási szabadságát s ezért saját pártunknak, mely elven alakult, tartozunk azzal, hogy csak ez elv jogosultságának mindenkitől elis-

merése árán vagy győzelemre jutása esetén lépjünk csupán a választmányba, másként soha.

Elvünk jogosult, győzelemre jutása nem lehet más, csak idő kérdése; jogosult, mert ez elv: az alapszabályok uralma. Hisszük és valljuk, hogy az egylet szervezete helyes, hogy csupán az alapszabályaiba iktatott célokért, ugyanez alapszabályokban részletezett eszközökkel való működésben szabad és kell az egylet tevékenységének összpontosulnia; károsnak, az egylet rendeltetésén kívül állónak, és nem szabad, hanem tiltott dolognak tartunk és nyiltan hirdetünk minden oly irányú törekvést, mely akár az egylet céljaként nincs fölsorolva alapszabályainkban, akár a fölsorolt eszközöknek nem a fölsorolt, de egyéb célok szolgálatába juttatását célozza; ebből kifolyólag mindenben oda törekszünk, hogy az egylet összes tevékenysége ne másban, hanem alapszabályainkba iktatott eszközökkel alapszabályilag szentesített célok elérése utáni törekvésben összpontosuljon. Hisszük és valljuk, hogy alapszabályainkba iktatott céljaink elérésére nemcsak föl kell használni e cél elérhetésére szolgáló fölsorolt eszközöket, de azokat átalakítani is lehet és kell; de ez átalakításnak soha sem szabad oly irányban történnie, hogy általa az eszköz más célok szolgálatába tereltessék, hanem mindenkor azok szolgálatában maradjon, melyek az alapszabályokban fölsorolvák.

Ebből kifolyólag szükségesnek tartjuk, hogy a segélyezés minden ága fentartassék, a vagyoni esz-

közök gyarapodása esetén fejlesztessék; szükségesnek tartjuk, hogy az alapszabályba célként iktatott tanoncoktatás ne csak fentartassék, de égető szükség lévén reá, lehető legszélesebb alapra fektettessék; szükségesnek tartjuk, hogy a tagok önképzése arra alkalmas és helyes eszközökkel intenzívebb módon eszközöltessék; ez utolsóra alkalmas és helyes eszköznek valljuk, hogy az önképzés eszközei megválasztásában a súly magyar nemzeti alapra helyeztessék, ez alapon fejlesztessék, ezért a könyvtár magyar művekkel gyarapíttassék, hogy — a dualizmus szokásjogának révén 1021 német mű mellett ma 893 magyar művel rendelkezik a könyvtár — a magyar művek ne mellőztessenek, rendkívül nagy hátrányára az olvasni vágyó ifjú nemzedéknek; a Typographia — alapszabályszerűleg (eszköz az egylet céljai elérésére) — ezután is fentartassék, hogy azonban hathatósabb eszköz lehessen az egylet céljai előmozdítására, szerkesztésében a szakközleményekre helyeztessék a fő súly, kétnyelvűsége a hivatalos részre redukáltassék, többi része legyen egynyelvű: magyar.

Ezekben körvonalozzuk egyletünk jövőben követendő tevékenységének helyes irányát s amennyiben egyik vagy másik dologban az ez évi választmány ez irányban kezdeményez, vagy a már megkezdett uton tovább halad: mi őt minden erőnkkel támogatni fogjuk, mert mi nem személyekért és személyek ellen harcolunk, de az egylet javáért.

De nem támogatjuk, sőt a leghatározottabban ellenzékét képezzük jövőben az új választmánynak, ha a pártjának szájában frázist képező »független« jelszó általuk való értelmezésének megfelelőleg meg akarná kisérleni a Typographiát az egylettől függetlenné tenni, nemcsak azért, mert az egylet tulajdonát képező lapot az egylettől függetlenné tenni képtelenség, de azért is, mivel mi a Typographiát oly tulajdonnak tartjuk, mely hivatva van a jövőben anyagi hasznot is hajtani. De a jövőben elérhető ez anyagi haszontól eltekintve, nem egyezünk bele a Typographiáról való tulajdonjog lemondásába (mert így van magyarul a függetlenítés) minden más októl eltekintve azért sem, mert az egyletnek szüksége van ily eszközre, céljai előmozdítása végett, s pedig égető szüksége, annyira, hogy ha ily eszköze nem volna, teremteni kellene.

Ezeket tartoztunk a pártunk által fölállított jelöltnévsor leszavaztatása után elmondani; nincs más hátra, mint pártunk minden egyes tagját fölhívni, hogy vereségünk fölött ne csüggedjen, hanem szolgáljon az neki ösztönül a kitartásra, buzdításul az elv terjesztésére, hogy pártunk erősödjék; ellenfeleinket, a »függetleneket« pedig fölhívni, hogy értsenek meg bennünket, akik érteni akarnak: mi nem akarunk mást, mint az alapszabályok uralmát, az önképzés eszközeinek pedig nemzeti alapra fektetését, azért, mert az ifjú nemzedék magyarul tanult az iskolában, magyarul gondolkozik és érez.«

Erre a nyilatkozatra a Typographia ujdonsült szerkesztő-bizottsága, illetőleg Záhonyi Alajos a lap tizennyolcadik számában terjedelmes programmot tett közzé, melyből rövidre fogva közöljük a következőket:

»Komoly feladatunkká tűztük ki oda hatni, hogy a tagoknak az alapszabályokban és határozatokban nyilvánulásra kerülő érdekei haszontalan ellenségeskedések által háttérbe ne szoríttassanak, az egylet institucióinak fejlesztése rosszakaratúlag meg ne gátoltassék és a könyvnyomdászok és betűöntők testületének méltósága sárba ne tiportassék. Mi azt véljük, hogy az egylet kerete elég tág és a részéről nyujtott eszközök elég számosak, hogy minden egyes tagjának áll rendelkezésére oly tér, melyen a közjó érdekében üdvös tevékenységet fejthet ki. Azon erők, melyek egy céltalan szélmalomharcban hiába kimeríttetnek: nemes, őszinte lelkesedés és igazságszeretettől áthatott értelemben felhasználva hasznos, jótékony eredményeket képesek előidézni, melyekben való részesüléstől senki ki ne zárassék.

Az egyletünkben oly nagyon megkivánt egyetértés lazításának legkiválóbb okául a nemzetiségi és nyelvi kérdés erőszakos felszínre lökését kell tekintenünk. Mi nem táplálunk arra semmiféle okot, hogy az egyleti tagok részéről táplált hazafiság különböző fokozatait vitatkozás avagy birálatnak tárgyává tegyük, de igenis szükségesnek tartjuk szembe szállani egy oly agitációnak, mely az alapszabályok keretén kívül

mozog és egyletünk működési körébe oly kérdést iparkodik vonszolni, melyre nézve abban a talaj alkalmatlan és a meggondolatlanul kiszórt mag legjobb esetben is csak a viszály mérges csiráit képes termékül felmutatni. Mindnyájan érezzük, hogy a kétnyelvűség egyletünk működését megnehezíti és nagyobb költséggel is van összekötve, de a ma még fennálló viszonyok közepette saját érdekünk kívánja, hogy ez áldozatokat meghozzuk, mit szégyenpir nélkül tehetünk, annál is inkább, minthogy a saját hozzájárulásunk nélkül létrejött balviszonyoknak rögtönzött megszüntetése feladatunk határát csakugyan túllépi. Türelem és egy kis belátás e tekintetben is mindenesetre inkább fog hasznunkra válni, mint az elhirtelenkedés.

A Typographia feladatát úgy fogjuk fel, hogy a lap, miután kizárólag segédek által lett életbeléptetve és ma is túlnyomó részben csak azok által tartatik fenn: társadalmi és gazdászati tekintetben a könyvnyomdászok érdekeit első sorban a munkások szempontjából képviselni van hivatva, és pedig azon mérvben, amint az a munkás jogaiban gyökerező viszonyoknak leginkább megfelel; másodízben pedig a lapnak hivatását abban is rejlőnek véljük, hogy a könyvnyomdászok és betűöntők szakmabeli képzettségét hatásosan előmozdítsa, annál is inkább, miután a munkás csakis szakbeli és általános képességeinek lehető fokozása által óvható a meg társadalmi sülyedéstől.

Nem ismeretlen előttünk azon tény, hogy a szaktársaknak egy igen tetemes része a munkás szociális állásának hangoztatása által vajmi kellemetlenül érintetik és legszívesebben fogadná, ha e kérdés úgy a Typographiában, mint az egyletben a nyomdászatnak csupán technikai oldala által váltatnék fel. Mi e nézetet nem helyeseljük és a mai kor szellemével összeférhetőnek sem találjuk; ha a társadalom minden rétegei speciális érdekeik megóvására törekednek, mi okból maradjunk mi ilyen törekvésekkel szemben hátra, mikor mint munkásoknak legkevesebb okunk van szociális bajainkat illetőleg hallgatásba burkolódzni.«

*

Sokan csodálkoztak azon, hogy ép Záhonyi, a magyar nyelvű szakirodalomnak egyik megteremtője került — az ugyancsak jó magyar érzelmű Kaczander Gyulával egyetemben — az úgynevezett »német párt« élére. Pedig ő a hatvanas években vallott elveiből, édes magyar anyanyelve iránt érzett szeretetéből nem engedett egy hajszálnyit sem. Csak úgy lelkesedett a magyar szóért, mint annak előtte, de meggyőződése volt, hogy az idők még nem alkalmasak a Typographiának egészen magyarrá tételére. S mert e meggyőződését nem titkolta: mint magyarul is jól tudó, nagytekintélyű szaktársat Tschutschegg Vincéék ajánlatára egy-kettőre fölléptették alelnök meg szerkesztő-kandidátusnak.

A békeszerető, nyugalomra vágyó ember kedvetlenül foglalta el az alelnöki széket meg a Typographia szerkesztői állását. Ha a kötelességérzet nem lett volna annyira kifejlődve benne: világért sem engedett volna szaktársai unszolásának, annál kevésbé, mert tudta, hogy a közszereplés a nyomdásztársadalomban meglehetősen hálátlan valami. Mindamellett remélte, hogy békés, soha senkit meg nem bántó egyéniségével sikerülni fog a szaktársi életben megnyilatkozott ellentéteket áthidalnia. Hogy ez nem következett be: nem rajta mult, hanem a viszonyokon.

Ha kedvetlenül foglalta is el állását, annál nagyobb kötelességtudással végezte a tisztét. Jó részt az ő érdeme, hogy szerkesztősködésének egy esztendeje alatt — a magyarosítás kérdése körül kitört pártoskodások, szertehúzások és a megdöbbentő fegyelmetlenség idején — nem hogy széjjel nem züllött a nyomdász-segédek szervezete, hanem még eredményeket is ért el, amennyiben előkészítette a talajt a nyolcvanötödiki árszabálymozgalomhoz.

A Typographia megmagyarosításának jegyében indult harc pedig tovább folyt 1884-ben is. De már nem úgy, mint az előző évben. A küzdők kifogytak az argumentumokból, s ezek helyett sértéseket vagdostak egymás fejéhez. A magyar párt alapította, s Pusztai Ferenc, majd Ács Mihály szerkesztette Nyomdászok Közlönye kiméletlenül támadta a Typographia körül csoportosult többséget; persze ezek sem maradtak adósaik. Ily körülmények közt talán könnyen

érthető, ha a szelid és békés hajlamú Záhonyi valósággal a kálváriáját látta a szerkesztősködésben, s mindenáron szabadulni igyekezett e bizalmi állásától.

1884 husvétjakor lemondott a Typographia szerkesztői tisztéről. Az első alelnöki tisztet és a szerkesztő-bizottság elnöki tisztét azonban továbbra is viselte, egészen az 1885-ik évi közgyűlésig.

A szerkesztősködésben Zaka Lajos lett az utóda, aki kisebb megszakításokkal tizenhét esztendeig állott szervezetünk élén.

Zaka, Nitsch és még néhány tevékeny szaktársunkkal egyetemben nagy munkásságot fejtett még ki ez időben Záhonyi az anyaegyesület országosításának előkészítésében is.

S ezzel körülbelül be is fejeződött a nyomdásztársadalomban való nagyobbszabású szereplése. Megmegválasztották hol választmányi tagnak, hol más tisztségre itt is, ott is, de Záhonyi már csöndes ember volt, s szereplésre nem vágyott. Mindössze, hogy a szervezet hű és becsületes közkatonája akart maradni holta napjáig.

S az is maradt mindig. Becsülettel teljesítette szaktársi kötelességét már 1885-ben is, majd pedig 1895-ben, amikor a Pesti Lloyd-társulatnak a nyomdájából csöppent ki, s került a megrendszabályozottak lisztájára. Munkanélküliséget, nyomorúságot kellett elszenvednie, de ő szívesen tűrt mindent, mert hiszen a közösség érdekében tett szolgálataiért érte a baj.

A nyolcvanas évek vége felé nagy munkásságot fejtett ki a puszta-szentlőrinci munkás-családházak építése érdekében. Szabad idejének java részét éveken át ennek a munkának szentelte, de itt is csalódás és méltánytalanság érte, hozzájárulva ahhoz, hogy az immár a nélkül is visszavonult ember még jobban elzárkozzék.

*

Nemcsak mint páratlanul derék és önfeláldozó kolléga érdemes a mi Záhonyi Alajosunk mindenki szeretetére és becsülésére, de mint kiváló jó ember is. Aki ismeri: lehetetlen, hogy ne szeresse. E sorok írója huszonhárom esztendeje, hogy ismeri őt, a keze alatt tanult, együtt dolgozott véle azóta is éveken át: de nem emlékszik arra, hogy a jó öregnek valaha is egyetlen durva vagy illetlen szó hagyta volna el az ajakát. A megtestesült jólelkűség és emberszeretet ő . . .

* * *

Be is fejeztük ezzel Záhonyi Alajos élete-folyásának és működésének ismertetését. Itt-ott egyszersmind rövid vázlata ez az ő korának, s éppen az áttekinthetőbb vázlatosság okáért el is hagytuk az apróbb részleteket, különösen magának az ünnepelt szaktársnak életiratából. De hogy is lehetne egy hosszú félszázados munkálkodásnak minden fázisát rövidke három íven összefoglalni!

Ötven-esztendős szaktársi mult tárul itt elénk. Hófehér, makulátlan. A legirígyebb rágalmazó sem találhatna rajt' egy atomnyi szennyet. A jövő idők dolgos nyomdásza ide járulhat majdan megtanulni, hogy mi is az a nyomdászbecsület.

Ha valaha, úgy most van igazán értelme annak a mondásnak: Le a kalappal, uraim!